
Značajan prinos dijalektološkoj i jezičnopovijesnoj problematici

JOSIP LISAC, *Dvije strane medalje: dijalektološki i jezičnopovijesni spisi o hrvatskom jeziku*, Književni krug, Split, 2012.

U drugoj polovici 2012. godine tiskana je knjiga profesora Josipa Lisca pod naslovom *Dvije strane medalje: dijalektološki i jezičnopovijesni spisi o hrvatskom jeziku*.

Josip Lisac svestrani je znalac, filolog te jamačno pripada samomu vrhu istaknutih i ponajboljih hrvatskih dijalektologa. Nizom vrijednih priloga dijalektološke i jezičnopovijesne problematike uvelike je obogatio hrvatsko jezikoslovlje te ostavio zamašan trag. Nakon knjiga jezičnopovijesnih oglada (*Hrvatski jezik i njegovi proučavatelji*, 1994.; *Faust Vrančić i drugi*, 2004.) i knjiga dijalektoloških i jezičnopovijesnih prinosa (*Hrvatski dijalekti i jezična povijest*, 1996.; *Hrvatski govori, filolozi, pisci*, 1999.), autor je stvorio dva prvorazredna djela u kojima – na temelju svekolike dostupne literature i vlastitih terenskih istraživanja – sustavno i temeljito obrađuje štokavsko, odnosno čakavsko narječje: *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja* (Zagreb, 2003.) te *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje* (Zagreb, 2009.). Riječ je o jedinstvenim djelima koja znatno unapređuju hrvatsku dijalektologiju i filološku znanost. Ubrzo se očekuje i treći dio posvećen kajkavskom narječju.

Ovaj je plodan znanstvenik svoje novije radove iz područja dijalektologije i povijesti hrvatskoga jezika objedinio upravo u ovoj knjizi koja na 309 numeriranih stranica obuhvaća čak 36 znanstvena oglada.

U prvome ogledu *Hrvatska narječja u srednjem vijeku* na početku se rasvjetljava pojam „srednjojužnoslavenski dijasistem“ čiji se razvoj može podijeliti na tri razdoblja: prvo do 12. stoljeća (važnije promjene koje se na čitavome prostoru dijasistema odvijaju na uglavnom jednaki način); drugo od konca 12. do konca 15. (brzi razvoj, oštra dijalekatska diferencijacija te formiranje dijalekata čija većina postoji i danas); treće

---

od konca 15. stoljeća pa do danas (mirnije kretanje jezičnih procesa, no goleme migracije uzrokuju velike posljedice).

U sljedećem eseju *Tri dijalekta triju narječja kao najizrazitiji primjer migracija u hrvatskom jeziku* govori se o prostornim kretanjima stanovnika koja su svakako utjecala na hrvatske organske idiome, to jest na sadašnje dijalekatno stanje. Jedan je od primjera jugozapadni istarski dijalekt koji je nastao u Istri nakon seoba u 16. stoljeću. Međutim, migracije su potekle iz makarskoga zaleđa (područje Zabiokovlja), a putem do Istre zadržavali su se i na šibensko-zadarskome području. Zato danas ovaj dijalekt glavninom ima značajke ikavske štokavštine makarskoga zaleđa, neke čakavske crte šibensko-zadarskoga područja, pa i osobina čakavaca ekavaca.

Treći ogleđ *Nacionalno u srednjojužnoslavenskim organskim i drugim idiomima* svjedoči o važnosti aspekta nacionalnoga u jezicima kao izrazima nacionalnih kultura i nacionalnih vrijednosti. Riječ je o povezanosti nacionalnosti i jezičnih karakteristika pojedinih idioma. Jedan je od dobrih primjera istočnobosanski dijalekt kojim govore i Bošnjaci i Hrvati i Srbi.

Zanimljiv je rad *Leksički, sintaktički i drugi utjecaji u hrvatskim dijalektima* u kojem su opisana neka prožimanja (ponajvećma sintaktička i leksička) hrvatskih dijalekata i susjednih mu jezika, kao i utjecaji jednoga dijalekta na drugi. Primjerice, goranski dijalekt ima velik broj njemačkih posuđenica (*glaš* 'čaša'), kao i turskih (*baška* 'odvojeno') i romanskih (*pasat* 'proći'), uz manji broj hungarizama (*pajdaš* 'prijatelj') te anglizama (*bojs* 'dječak').

U narednome ogleđu *Čakavski, kajkavski i štokavski glagolski sustav* istaknute su karakteristike glagolskih vremena i načina u trima hrvatskim narječjima koje se promatraju u odnosu na praslavenski.

Kao najbitnija osobina vokalizma odraz je praslavenskoga jata. Esej *Izoglose refleksa jata u hrvatskim organskim idiomima* potanko tumači o izoglosama odraza jata u našim govorima.

O dijalektološkim proučavanjima čakavštine, koje je započelo s Antunom Mažuranićem 1843. godine, referira prikaz *Čakavština kao jedno od hrvatskih narječja*. Navode se istraživači čakavskoga narječja koji su

---

pridonijeli njegovu boljemu poznavanju, a nadalje se govori o najopćenitijim čakavskim crtama, kao i o prostiranju te jezičnim obilježjima pojedinih čakavskih dijalekata.

U idućem prikazu *Čakavština, Mediteran, srednja Europa* autor tumači kako se mediteransko i srednjoeuropsko isprepletalo na hrvatskome području. Neka je ovdje za primjer buzetski dijalekt koji uz srednjoeuropske elemente (*gorko* 'toplo', *nuben* 'nijedan') ima i mediteranske (*vaje* 'odmah', *veli*), pa i druge utjecaje.

U sljedećih nekoliko prikaza riječ je o dijalekatnoj leksikografiji, odnosno o rječnicima hrvatskih idioma triju narječja. Goranska dijalekatna leksikografija, kao i ona sa zadarskoga područja, predstavljene su u zasebnim oglecima (*Hrvatska dijalekatna leksikografija u 20. stoljeću*, *Koji bi nam dijalektalni rječnici bili najpotrebniji?*, *Dijalekatni rječnici zadarskoga područja*, *Goranska dijalekatna leksikografija*). Govori se o dosad izdanim rječnicima i njihovim prinosima, ali se ističu i oni koji dijalektologiji nedostaju. Čakavštini nedostaju rječnici iz buzetskoga dijalekata, iz jugozapadnoga istarskoga te iz lastovske oaze. Kajkavštini trebaju rječnici s područja donjosutlanskoga dijalekata i iz turopoljsko-posavskoga dijalekata. Što se štokavštine tiče, najslabije je stanje na području istočnobosanskoga dijalekata.

Hrvatski dijalekti u 17. i 18. stoljeću prikazuju dijalekatno stanje u tome vremenu na našim prostorima. Naglašava se važnost tadašnjih seobenih kretanja na jezični razvoj. Navest ćemo primjer istočnohercegovačko-krajiškoga dijalekata (novoštokavski, štakavski, ijekavski) koji je iz područja istočno od Neretve proširen tijekom seoba na mnoge dijelove zapadne i istočne Bosne, Crne Gore, Srbije, Mađarske, Slovenije, Hrvatske (sjeverna Dalmacija, Lika, Kordun, Banovina, Slavonija, Žumberak i ostalo).

Posebni su ogleci posvećeni kajkavskom narječju i njegovim proučavanjima kao i štokavskom (*Kajkavsko narječje i njegova proučavanja*, *Dosadanja proučavanja hrvatskih štokavskih dijalekata*). Izdvajaju se svi oni proučavatelji i njihovi radovi koji su pridonijeli boljemu poznavanju kajkavštine i štokavštine.

U članku Časopis Kaj i Gorski kotar posebno se analizira pojavnost gorskokotarskih tema u navedenome časopisu. Posebno su istaknuti znanstveni članci koji su povezani s Gorskim kotarom, ali i prikazi koji se bave goranskim temama ili su im autori domaći ljudi.

Zanimljiv je ogled o govorima Dalmatinske zagore (unutrašnjost Dalmacije) čije se jezične karakteristike donose do u potankosti (*Govori Dalmatinske zagore kao dio novoštokavskog ikavskog dijalekta*). Ovi govori uvelike utječu na uzobalne čakavske govore i donose izmjene u čakavski sustav. Dokaz je grad Split koji je temeljno čakavski, no štokavske je nadogradnje ponajviše zbog novoštokavaca ikavaca koji su, prodrvši do mora, izmijenili čakavštinu.

Govori moliških Hrvata neiscrpna su tema hrvatske dijalektologije pa se u posebnome radu (*Moliškohrvatski govori i novoštokavski ikavski dijalekt*) govori o jezičnim osobinama ovih govora, posebno o fonološkim. Autor naglašava da su ti govori formirani u predjelu gdje su prevladavale štokavske crte, ali i dobar čakavski udio, no ove bi se govore danas moglo tretirati kao dijalekatnu oazu.

Sljedeći prikaz odnosi se na dijalekatsko bogatstvo u dijelu istočne Hrvatske (*Dijalekatska raznolikost istočne Hrvatske: Slavonija, Baranja, Srijem*). Riječ je o veoma izdiferenciranome području: štokavski su dijalekti slavonski, istočnohercegovačko-krajiški, istočnobosanski, zapadni i šumadijsko-vojvođanski; kajkavski su neki govori istočno i zapadno od Virovitice i neki govori zapadno od Novske i Jasenovca; nalazimo i druge govore koji ne pripadaju sredjojužnoslavenskomu sistemu, kao npr. mađarski, rusinski, slovački, ukrajinski, njemački i dr. Opisuju se područja rasprostiranja navedenih dijalekata i njihove osnovne značajke.

U ogledu *Hrvatska dijalektologija od 1945. do 2005. godine* nahodimo važna imena koja su u navedenome razdoblju stvarali priloge o govorima svih triju narječja. Ističu se i strani istraživači koji su temeljito proučavali naše govore. Na kraju ogleda pregledno se navode imena autora i njihovi prinosi čakavskoj, kajkavskoj i štokavskoj leksikografiji.

Sljedeća dva priloga govore o dvama hrvatskim „klasicima“. Riječ je o Petru Zoraniću i Marinu Držiću (*Zoranićev jezik i jezik hrvatske*

---

renesansne književnosti u Zadru, Jezik Marina Držića). U prvome je ogledu riječ o književnoj produkciji i nekim jezičnim obilježima opusa Jerolima Vidulića, Šimuna Kožičića Benje, Petra Zoranića, Barne Karnarutića, Šime Budinića i Jurja Barakovića, a u drugome ogledu o Marinu Držiću, njegovu jeziku i stilu.

U dvama narednim prikazima u središtu je *Knjiga od uspomene*, sažeta kronika o šibenskim franjevkama od 1673. do 1784. Prvi, kronološki dio, zapisan je kurzivnom hrvatskom ćirilicom i štokavskom ikavicom, a rukopisu je pridodan i drugi dio, odnosno prijepis Pravila po kojem su redovnice živjele (pisan latinicom i štokavskom ikavštinom). Prvi ogled govori o jezičnim posebnostima na svim jezičnim razinama, a u drugome se raspravlja o općenitoj situaciji hrvatskoga jezika i kulture u tome periodu.

S obzirom na to da je 18. stoljeće od velike važnosti u hrvatskoj jezičnoj povijesti, a udio Andrije Kačića Miošića u tome velik, autor izdvaja ogled pod naslovom *Hrvatski jezik 18. stoljeća i Andrija Kačić Miošić*.

Zasebni su ogledi posvećeni Milanu Rešetaru, filologu dijalektološke, tekstološke i jezičnopovijesne orijentacije (*„Najstariji Dubrovački govor“* i *„Najstarija dubrovačka proza“* Milana Rešetara), zatim istaknutoj pojavi hrvatskoga 20. stoljeća Kruni Krstiću, koji je s niz studija, priloga i članaka obogatio hrvatsko jezikoslovlje (*Hrvatski jezikoslovac Kruno Krstić*) te lingvistu Ljudevitu Jonkeu, hrvatskomu jezikoslovcu i prevoditelju, čije su filološke zasluge uistinu velike (*Hrvatski jezikoslovac Ljudevit Jonke*).

Nadalje, autor ističe neke od hrvatskih pisaca. Šibenskomu piscu, pjesniku, publicistu i književnomu kritičaru Vinku Nikoliću, koji je naročito povezan s pitanjima dijalekatne književnosti, posvećen je zaseban esej (*Dijalektalno i zbirka 'Moj grad' u opusu Vinka Nikolića*). U opsežnu esej o Ivanu Goranu Kovačiću (*Ognji i rože Ivana Gorana Kovačića*) razglaba se o književnim obilježima u vremenu stvaranja ovoga pjesnika, o njegovu životu i djelu, zbirci, jeziku zbirke, poetici i poeziji. Ogled *Josip Pupačić i stari pisci u Hrvatskoj* svjedoči o životu ovoga pjesnika, književnoga kritičara i povjesničara književnosti te o njegovim prinosima.

S obzirom da je istraživanje odnosa jezika književnih tekstova i određenih govora veoma važno, u prikazu *Čakavština u Senjskom puntapetu Miroslava Kovačevića Senjanina* autor uspoređuje Kovačićevu pjesničku čakavštinu i senjsku govornu autohtonost.

U trima ogleđima u središtu je Dalibor Brozović, poznavatelj i proučavatelj niza jezika i mnogih filoloških tema (*Dalibor Brozović – profesor i znanstvenik, Dalibor Brozović i zadarska ‘rič, Makedonske teme Dalibora Brozovića*).

Zadnji članak posvećen je Gloriji Rabac-Čondrić, zadarskoj sveučilišnoj profesorici talijanske književnosti (*Glorija Rabac-Čondrić i Istra*). Uz bavljenje talijanskim, svjetskim i hrvatskim piscima, objavila je knjigu *Fešta puli barba Martina* u kojoj su i dvije komedije pisane govorom istarskoga Zarečja, a dala je i niz priloga o čakavskim pjesnicima.

Neosporno je da je knjiga nakon tiska odmah zapažena. O njezinoj vrijednosti dovoljno svjedoči nagrada „Judita“ za najbolju knjigu o hrvatskoj književnosti 2012. godine. Nije za čuditi se. Svaki je ogleđ u knjizi jedna znanstvena sinteza: temeljita, koncizna i precizna. U ogleđima nema praznoga prostora niti nedorečenosti, sva su dotaknuta i otvorena pitanja razriješena na onaj način na koji i moraju biti: cjelovitom obradom, znanstvenim potvrdama i jasnim načinom tumačenja. Nesumnjivo je riječ o velikome prinosu velikoga znanstvenika – prinosu dijalektologiji, povijesti jezika i široj slavistici.

Od profesora uskoro očekujemo treći dio *Hrvatske dijalektologije* (dio *Kajkavsko narječje*), ali i mnoge radove u kojima znanstveno, na sustavan način i s velikom ljubavi pristupa dijalektološkim i jezičnopovijesnim pitanjima.

FILIP GALOVIĆ